

ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY ÉS JAVASLAT

CSOMA

Régészeti, táji, településszerkezeti és építészeti értéke- inek védelmére

Készítette: Dr Fazekas Sándorné
vezető településtervező mérnök
TT1 14-0282/02

Régészet: Dr Magyar Kálmán régész

Szakértő: építészet: Dr Stadler József
vezető építész tervező
É1 14-0018/98

Kaposvár, 2005. december.

Tartalomjegyzék:

I. VIZSGÁLAT

Történeti leírás, régészeti örökség

Természet, táj, tájhasználat, településhálózati és településszerkezeti összefüggések, településkép és utcakép

Településszerkezet és területhasználat, településkarakter, telekhasználat, beépítési mód és épülettípusok

II. VÁLTOZTATÁSI SZÁNDÉK

Településhálózati és tájhasználati változás

Településszerkezeti, területhasználati és beépítési változás

Infrastrukturális változás

A népesség alakulása

III. HATÁSELEMZÉS

A műemlékek eszmei, használati és esztétikai jelentőségének alakulása

Régészeti lelőhelyet és régészeti érdekű területeket veszélyeztető hatások

Régészettel érintett területen követendő eljárás, jogok és kötelezettségek:

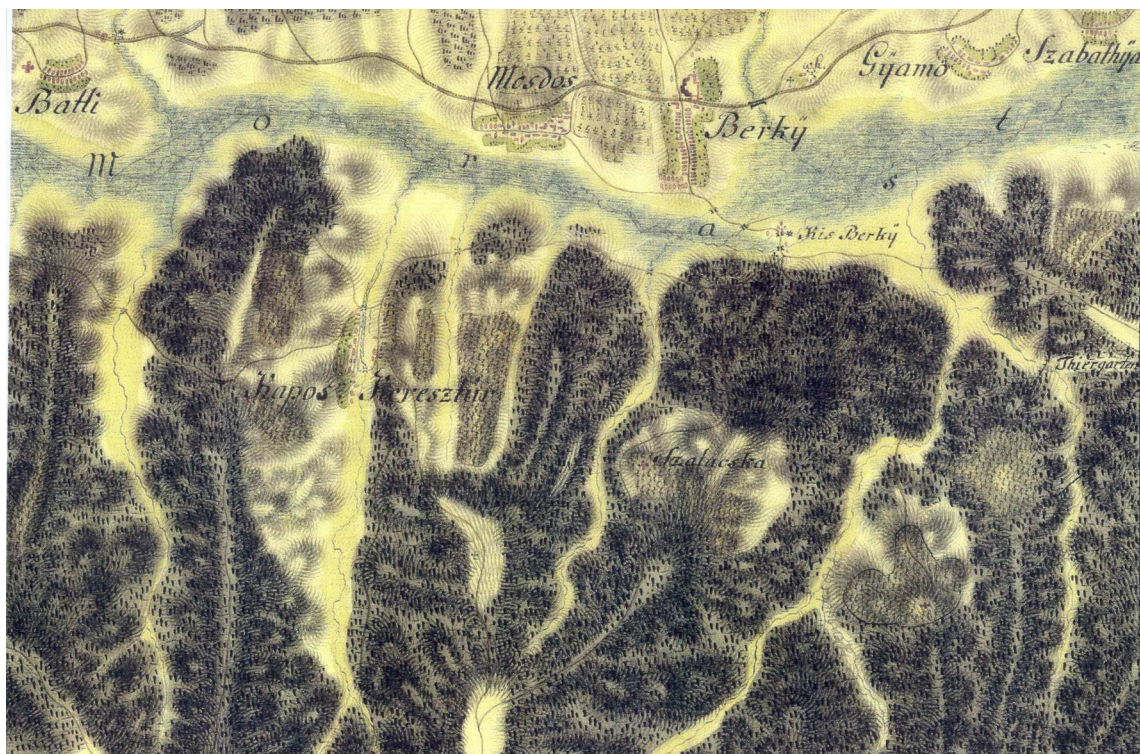
IV. ÖSSZEFOGLALÁS

Nyilatkozat

Helyszínrajzok, régészeti adattári dokumentációk

Felhasznált irodalom

Részlet: II. József korabeli katonai térkép benne „Gyamo” készült: Anno 1782

I. VIZSGÁLAT

Történeti leírás, régészeti örökség*

A település környéke már ősidők óta lakott terület volt, erre utalnak a község határában azonosított régészeti leletek, melyek rézkori, népvándorláskori temetkezési helyekre, településnyomokra utalnak.

A község nevének első okleveles említésével 1138-ban találkozhatunk, ekkor villa Cuma néven szerepelt, a dömösi prépostság tulajdonában állt és Tolna vármegyéhez tartozott. Nevének eredetéről biztosan nem tudhatunk. Egyes feltételezések szerint Choma személynévből származik. Később Csokma, terra Chukma, Chokma névvel fordult még elő. Középkori történetéről viszonylag kevesebbet tudunk. A török adólajstromban 1580 táján Csoma 8, 1695-ben 8 házzal szerepelt. Az 1699 évi összeírásakor a község földesura Sankó Mihály vármegyei alispáni jegyző volt, földjein 14 jobbágyházat, 6 zsellércsaládot írtak össze, ez akkor mintegy 120 főt jelenthetett. A csomai uradalom 1726-ban, királyi adományként, Harrach Raymund gróf tulajdonába került, majd 1733-ban a Hunyady család birtokába, uradalmuk központja Kéthely volt. Ezidőtájt jelentős volt a sertéstartás és a méhészet, egy családra átlagosan 16 hold föld jutott. A jobbágyok megfélemezésére egyes földesurak, így a csomai gróf Hunyady József is pallosjogot kapott, melyet csak 1841-ben szüntettek meg. Ugyanebben az évben jelentős jobbágy- földesúr pert folyt Csomában, az úrbéri telkek után járó legelő kiadása miatt. Ezt a pert a jobbágyoknak tett némi engedmények után végül is elveszítették. A Hunyady uradalomban ekkor már fejlett lótenyésztés, juhászat, sertéstenyésztés folyt, de mellette szőlőtermeléssel borászattal is foglalkoztak a szántóföldi művelés mellett. A zselléresedés folyamata a gazdasági helyzet romlása következtében már a XIX. század végén megindult, az I. Világháborút követően pedig felerősödött. Elkeseredett parasztmozgalmak szerveződtek Csomában is. A XIX. század közepén 473, 1910-ben 538, 1932-ben 617 lakósa volt a falunak. A település gazdálkodásában jelentős változást hozott a Kapos szabályozása, mely 1829-ben kezdődött és 1835-re fejeződött be. A szabályozással még nagyobb területek váltak művelhetővé.

Az 1867 évi kiegyezést követően a mezőgazdaság erőteljes fejlődésnek indult. Somogyra és így Csomára is elsősorban a nagybirtokrendszer volt a jellemző. A földterületek több mint fele (55%) a földbirtokosok kezében volt.

A község lakói magyarok és katolikus vallásúak voltak, az egyházközség a szomszédos attalai plébániához tartozott, ahol ekkor már volt templom, ezért kezdtek Csomában is saját templom építésébe. A XVIII. században a község lakói Keresztelő Szent János tiszteletére, a falu közepén építették fel, sárral tapasztott kis templomcskájukat. Ezt először szalmatetővel, majd zsindegyel fedték. A kis templom már 1748-ban életveszélyessé vált, ezért még ugyanebben az évben megkezdték az új templom építésének szervezését, a téglaegetést és a pénz gyűjtését. Az új, boltozatos barokk templom 1754-ben készült el.

* Somogy megye Kézikönyve 1998, Csánki féle monográfia és Kovács Ferenc: Csoma község krónikája 2002. alapján

A XIX. század végén, XX. század elején falu lakói közül 12-en, a jobb élet reményében Amerikába vándoroltak. Az I. Világháború idején 75 személy vonult be, közülük 19-en haltak hősi halált. A két világháború között mindössze két iparos dolgozott a községben, ahol azonban több önképzőkör és egyéb szervezet is működött. A 30-as években beindult a tejüzem.

A tanácsrendszerben Csoma Nagyberkihez tartozott. 1953-ban alakult meg az első termelőszövetkezet, mely 1956-ban feloszlott. 1959-ben jött létre az új szövetkezet, mely 1968-ban egyesült a nagyberki Kapos Völgye Mgtsz-el. A lakosságnak azonban csak kis része talált munkát az egyébként hatékonyan gazdálkodó szövetkezetben. Az 1989 évi rendszerváltást követően megerősödött a község öngazgatása, a lakosság saját önkormányzatot választott. A hatósági ügyek egy részét, az adminisztrációs feladatokat, a nagyberki körjegyzőségre bízták.

A településen országosan védett műemlék nem található:

Régészeti területek, nyilvántartott régészeti lelőhelyek:

(Régészeti lelőhely: az a földrajzilag körülhatárolható terület, amelyen a régészeti örökség elemei történeti összefüggéseikben található, és amelyet a Hivatal nyilvántartásba vett. Idézet a 2005.LXXXIX. törvénnyel módosított 2001 évi LXIV törvényből)

1. Ady E. utca keleti oldal- külső 31, 33-38 hrsz
Az Arany J. utca keleti oldalán avarkori sírokat találtak.
2. Petőfi utca keleti része 41/2-57, 92/8-92/12, 92/14, 92/1, 59-91, 034/14-034/15, 035, 036, 058/1, 042 hrsz
Közép rézkori, lengyeli kultúrához tartozó igen nagy kiterjedésű településnyom.
3. Ady E. utca keleti oldal-belső 33-40, 45-49, 033, 034/6-034/10 hrsz
Őskori, lengyeli temető nyomait találták.
4. Ady E. u. és Petőfi utca sarok 41/2 hrsz
Második lengyeli temetőcsoport.
5. Temetői út mellett 92/14 hrsz
Harmadik lengyeli temető. Ugyanitt őskori gödörlakások nyomai
6. Nyúlházi dűlő dél 029, 031/2 hrsz
Késő római temető
7. Nyúlházi dűlő észak 019/30, 01967, 019/8 hrsz
Őskori kerámia, töredékes ütő- vagy csiszolókö került elő. Kora bizonytalan.

A fenti területek mindegyike nyilvántartott régészeti lelőhely, ahonnan kerültek elő leletek.

Régészeti érdekű terület a községben nincs, olyan nagyságrendű fejlesztés, mely ilyen terület kijelölését indokolná, nem tervezett.

A nyilvántartott régészeti területek leírását a Somogy Megyei Múzeum régészeti adattárában fellelhető nyilvántartások, az ásatásokról készült jelentések felhasználásával és a helyszín ismeretében állítottuk össze.

Ady E. utca keleti oldal-külső

A Gölle felé vezető út keleti oldalán építés céljára, agyagkitermelés közben avar sírokat találtak. A lelőhely nagy kiterjedésű, a régészek a feltárt 10 síron kívül további 200- 300-at valószínűsítettek a területen. Az ásatást, 1956-ban Pusztai Rezső végezte. (Rippl R.Megyei Múzeum adattára IV/8/1 nyilvántartási szám)

A helyszín beépített belterületi lakóterület. A leletekre utaló nyomok a területen nem találhatók, újabb leletek felszínre kerüléséről nincs tudomásunk.

Petőfi utca keleti része

Ezen a régészeti lelőhelyen különlegesen nagy kiterjedésű, közép rézkori település nyomaira bukkantak. A terület helyszínelésére 1956-ban került sor, melyet Pusztai Rezső végzett. (Rippl R.Megyei Múzeum adattára IV/8/2 nyilvántartási szám)

A helyszín a belterület keleti határán a főút két oldalán helyezkedik el. Nagy része belterületi lakóterület, kisebb részben külterületi szántó. A terep domborzati adottságai, felszíne a régészeti leletre nem utal. A terület nincs megbolygatva.

Ady E. utca keleti oldal-belső

A 1. számú nyilvántartott régészeti lelőhelytől keletre, belterületi kertterületen helyezkedik el, mely őskori; a lengyeli kultúrához tartozó nép temetkezési helye volt. A terület helyszínelésére 1956-ban került sor, melyet Pusztai Rezső végzett. Ismeretes, hogy a területről már 1930-ban kerültek elő leletek. (Rippl R.Megyei Múzeum adattára IV/8/3 nyilvántartási szám)

A helyszín jelenleg művelt kertterület, ahol a leletre utaló nyomok szemrevételezéssel nem voltak megfigyelhetők.

Ady E. u. és Petőfi utca sarok

Őskori temetkezési hely, melynek kora a 3. számú lelőhelyével azonos. A két lelőhely összefüggése feltételezhető. (Rippl R.Megyei Múzeum adattára IV/8/4 nyilvántartási szám)

A helyszín beépített lakóterület.

Temetői út mellett

A községi temetőhöz vezető út jobb oldalán, a 2. számú lelőhely keleti oldalán, kerültek elő a lengyeli kultúrára utaló településnyomok. 1976-ban történt meg a terület topográfiai leírása, e szerint az egykori agyagbánya déli falában több őskori gödörlakás nyomaira bukkantak.

A helyszín: a vasút irányába, délre, erőteljesen lejt a terület. A domboldal alján lehettek a gödörlakások, a terület erózióval veszélyeztetett, a partfalban nyílások láthatók. A terület nem művelt, bozótos gyep.

Nyúlházi dűlő dél

1988-ban Németh Péter régész helyszínelte a területet, ahol késő római kori sír nyomait azonosították. A terület közelében meghatározatlan korú vasüllő is előkerült. (Rippl R.Megyei Múzeum adattára 269 számú, 1991 évi utijelentés)

A helyszín mezőgazdaságilag művelt szántó, a felszín elegendően, ahol leletre utaló nyomok nem azonosíthatók

Nyúlházi dűlő észak

A régészeti lelőhely az előzőtől északra a vízfolyás (árok) északi részén helyezkedik el. Itt őskori (urnamezős kultúra) kerámia töredékek és ütő, csiszoló eszközök maradványai kerültek elő, ezek kora azonosíthatatlan. (Rippl R.Megyei Múzeum adattára 269 számú, 1991 évi utijelentés)

A helyszín mezőgazdaságilag művelt szántó, a felszín elegendően, ahol leletre utaló nyomok nem azonosíthatók

Természet, táj, tájhasználat, településhálózati és településszerkezeti összefüggések, településkép és utcakép

Csoma Somogy megye keleti tájegységén, a Kapos folyó völgyében, Somogy tolnai határán, Kaposvártól keleti irányban 24 km-re fekszik. A Kaposvári kistérséghez, ezen belül az Igal és környéke Kistérségi Területfejlesztési Egyesülethez tartozik. A Kaposvár és Dombóvár között haladó 61. számú főközlekedési út szeli keresztül a község északi részét. Nagyságrendjét tekintve kistájnak számít, egy kisebb mikrotérség részét képezi, melynek központja; a körjegyzői székhely Nagyberki.

A 7/2003. (I. 14.) Kormányrendelet szerint nem tartozik a területfejlesztés kedvezményezett települései közé. Csoma Magyarország kistájainak besorolása szerint a Külső-Somogyi tájegységen, ezen belül a Dél-Külső-Somogy kistájegységen helyezkedik el.

A kistáj domborzati adottságait a mintegy 40 km hosszban és 15 km szélességben elhúzódó, átlagosan 130-160 m tszf-i magasságú löszhát jellemzi, melynek déli határa a Kapos völgye, ahol a község fekszik. Felszínének jellegzetes formái az egymással párhuzamosan lefutó, helyenként a Kaposba hegyesszögben betorkoló tágas, lápos völgyek és a köztes, viszonylag sík teraszokra emlékeztető alacsony löszhátak. A terület lágy dombvonulatait helyenként megtörik az előforduló kisformák; kis deráziós lépcsők, völgytágulati mélyedések, völgyek oldalait csipkéző deráziós tálak, fülkék, löszmélyutak. A kistáj kedvező domborzati és ökológiai adottságai révén jó feltételeket nyújt a mezőgazdasági hasznosításra.

A kistáj földtani adottságait a lésszel fedett süllyedék jellemzi. A társág nagyobb meridionális völgyeinek pásztaiban 80-120 m mélységben pannóniai agyag és homokrétegek helyezkednek el. A völgytalpaknál elérhető formában főleg a lösz és a homok termelhető ki nagyobb mennyiségben. A Magyar Geológiai Szolgálat Dél-Dunántúli Hivatalának nyilatkozata szerint a község közigazgatási területén lévő Csomai árokban két nyilvántartott ásványvagyong anyag-előfordulás található, tőzeg és lúpföld előfordulással. A település igazgatási területén felhagyott külszíni bányák találhatóak, melyek földtani kutatások nélkül alakultak ki, helyi nyersanyag-

igények biztosítására. A rendezési tervben ezeket a földtani adottságokat és folyamatokat kezelni kell, mivel a közigazgatási területen a lejtőket alkotó kőzettér nemcsak erózióra érzékeny, hanem a lejtős területrészekben felszínmozgásos jelenségek kialakulására is hajlamos. Az ilyen területeket a rendezési tervben beépítésre alkalmatlan területként indokolt lehatárolni.

A talajvíz a magasabb löszhátakon a 20-25 m, másutt 6-10 m mélységben helyezkedik el. Jó ivóvizet adó rétegvizek 150-250 m mélységről bőven nyerhetők. A térségben nagy mennyiségben előforduló hasznosítható nyersanyag a falazó homok, a kertészeti tőzeg, a mezőgazdasági tőzeg és a lápföld.

A kistáj éghajlata mérsékelt meleg és mérsékelt nedves. Az évi napfénytartam kevéssel 2000 óra alatt van. Évi középhőmérséklete 10,2 °C körüli. A csapadék évi átlaga 700-730 mm. A kistájnak uralkodó szélirány nincs, de viszonylag nagyobb a nyugati és az északi szél gyakorisága. Az éghajlat a szántóföldi és a kertészeti kultúráknak egyaránt kedvez.

A települést érintő jelentősebb vízfolyás a közigazgatási terület keleti határán lévő Csomai árok, melynek befogadója a Kapos. A talajvíz mélysége a település völgyeleteiben 2-4 m, a lejtőkön 4-6 m között található. Mennyisége különösen a Kapos völgyében számottevő, ahol 250 l/s körüli. A térségben számos hévízkutat tártak fel. Ismert az 54 °C-os Dombóvári nátrium-hidrogénkarbonátos jellegű víz, melyre gyógyfürdőt alapítottak és eddig felhasználatlan a döbröközi és a kurdi hévízkút, 35, illetve 30 °C-os vize.

A táj növényvilágát a Kaposi és Somogyi flórajárás jellemzi. Jellegzetes erdőtársulásai az illir bükkösök, az illir gyertyános kocsánytalan tölgyesek, az ezüsthársas cseres tölgyesek, valamint a gyertyános kocsányos tölgyesek. Patakok mentén a tölgy-kőris-szil ligeterdők, az égeres és az égeres láperdők. Az erdészetiileg kezelt területeket zömmel keménylombos, ritkábban lágylombos és fenyőerdők borítják.

Talajára elsősorban a csernozjomos barna erdőtalajok, a mészlepedékes csernozjomok és a barnaföldek jellemzőek.

Csoma elsősorban mezőgazdasági jellegű település, meghatározó múltjában és várhatóan jövőjében is a kertgazdálkodás, a szőlőkultúra, az állattartás a területen visszaszorult. A település a jövőjét az idegenforgalomban, a helyi magángazdaságok fejlesztésében, a szomszédos településekkel való összefogásban látja. A természeti értékeit tekintve elsősorban a Zselic lankáit, a nyugodt falusi környezetet, a kialakuló horgásztavat említhetjük meg. Csomáról igazán elmondható, hogy megkapó táji környezet és változatos természeti adottságok jellemzik.

Közlekedési szempontból jól elérhető. Szabadi községgel közös vasútállomása van. A 61-es számú főközlekedési út mentén fekszik, ebből adódóan azonban átmenő forgalma is jelentős.

A település kedvező közlekedési kapcsolatai lehetőséget adnak arra, hogy az alapszintű ellátást nyújtó intézményeket Nagyberekiben, autóbusszal vagy kerékpárral is mindössze 8-12 perc eljutási időn belül, vagy a középszintű, illetve felsőfokú ellátást biztosító intézményeket Kaposváron, közúton vagy vonattal, 25-35 perc eljutási időn belül elérjék. Az alapellátás helyben csak részben biztosítható. Kaposvár mellett a település középszintű ellátásában, a tőle keleti irányban, 7 km-re fekvő Dombóvár is részt vesz, melynek elérési lehetőségei hasonlóan kedvezőek, mint Kaposváré.

A települést érinti a Nemzeti Ökológiai Hálózat, a Kapos folyó- mente és az attól délre eső területek egy része annak folyamatos folyosójába tartozik. Az érzékeny természeti területekre vonatkozó településekről szóló 2/2002. (I. 23.) KöM-FVM együttes rendelet 1. és 2.számú mellékleteiben, melyek a meglévő és tervezett érzékeny természeti területeket tartalmazzák, Csoma nem szerepel.

A község közigazgatási területe 8,43 km², melyből a belterület 0,86 km².

Az utcakép kedvező, gondozott lakóházak, rendezett porták fogadják az ide látogatót. A lakóházak többsége az oldalhatárral párhuzamosan épült és kisebb előkerttel rendelkezik.

A Zselic északi nyúlványa szegélyezi a községet

Csoma látképe Szabadi felől

Településszerkezet és területhasználat, településkarakter, telekhasználat, beépítési mód és épülettípusok

Csoma laza beépítésű, lakóházai nagyrészt földszintesek. Az ingatlanokhoz nagy kiterjedésű kertterületek tartoznak. A település beépítését tekintve ún. falusias beépítésű. A településszerkezeti értékek megőrzése érdekében a helyi építési szabályzatban is indokolt ezek megtartására törekedni, az épületmagasságok, a beépítési % korlátozásával. Meg kell akadályozni a lakóingatlanok további felaprózódását. A településszerkezeti értékek megtartása érdekében az utcákat a jelenlegi szabályozási szélességük megtartásával indokolt szabályozni, szélesítésük nem javasolt. A szennyvízcsatorna kivételével valamennyi közmű kiépült, ennek tervei is elkészültek. A tervezett és meglévő közművek a közterületen, annak bővítése nélkül elhelyezhetők. A csapadékvíz-elvezetésére a meglévő, út menti nyílt árkok alkalmasak, folyamatos karbantartásuk azonban indokolt.

A település szerkezetét az ún. kettős utifalu típusába sorolhatjuk a községen hosszan átvezető 61-es út-, és a korábbi főútra, a Kossuth utcára szervezett beépítés miatt. Településszerkezetének másik domináns eleme a belterület déli részén átvezető vasútvonal.

A kialakult telekformát a *szalagtelkes forma* jellemzi. Az udvarok elrendezése a térségre jellemző ún. *soros udvar*, ahol az utcafronton épült lakóházak mögött helyezkednek el a melléképületek. Közvetlenül a lakóház mögött van az ún. nyári konyha, mely nyári időszakban a ház lakóinak fő tartózkodási helyeként is szolgált. Ezt követik az állattartás épületei, a sertés és a baromfi ólak, majd távolabb az istállók, és a csűr, ezek többsége ma már használaton kívül van. A melléképületek és a lakóházak összeépítése inkább, a régebbi portáknál gyakori, az újaknál ritkább.

A lakóházak kora erősen megoszlik, az idősebb lakóházak a Kossuth utcában találhatóak, ez volt a község korábbi főutcája. A 61-es út csak később épült ki, ezért a Petőfi utcai házak is általában fiatalabbak.

A lakóházak többsége utcára merőleges nyeregtetővel épült. A XIX. századra még jellemző szalmatető épületeket a XX. század elejére már mindenütt felváltotta a cserép és a palatető. Az épületek utcafronti homlokzatképzését, a magyar falvakra jellemző, visszafogottan mértéktartó vakolatdíszítés jellemzi. A nyeregtetők oromfala általában téglából készült. A XX. század második felében épült lakóházak egy része ún. sátozott, ezek alaprajzi rendszere is eltért a korábbiakétól. A négyzetes alaprajzi forma lehetővé tette a helyiségeknek egy központi térről, az előszobából, történő közvetlen megközelítését, a korábban jellemző fűzészerű helységkapcsolatot felváltotta a centrális térről nyitott helységkapcsolat. A lakóépületek szélesebbek lettek, általában két szobát tájoltak az utca felé.

Az elmúlt 20-25 évben jellemzővé vált itt is a tetőtér-beépítéses épületek elterjedése, mely az utcára merőleges tetőformát, a nagyobb épületszélesség mellett ismét visszahozta. A tetőtéri teraszok azonban a falusi életformától idegenek, ezért funkció nélkül maradtak.

Az építészeti értékekkel rendelkező épületekről vizsgálati lapok készültek, melyek az épületen fellelhető védendő értéket és ezek megőrzését szolgáló javaslatokat tartalmazzák. Szerencsésnek tartjuk, hogy a felsoroltakon kívül, a településen ma már egyre több épület felújításánál tapasztalhatjuk az értékek, a hagyományos építészeti formák tiszteletét, megőrzésére, újraélesztésére irányuló törekvéseket.

II. VÁLTOZTATÁSI SZÁNDÉK

Településhálózati és tájhasználati változás

A település regionális és kistérségi szerepkörében változás nem tervezett. A tájhasználatban változást jelent a tervezett S 9-es autópálya kiépítése, az érintett mezőgazdasági területek művelésből történő kivonása. A beruházás állami forrásokból valósul meg. A terület régészeti feltárása ennek részeként valósul meg.

A belterületen a Széchenyi tér rendezése, a félbemaradt iskola-épület megfelelő funkciójának kialakítása és befejezése, a Horgásztó környékének rendezése, további lakóterületek kialakítása tervezett. Ez utóbbira az önkormányzat a Petőfi utca nyugati és keleti végén lát lehetőséget.

A kistérség fejlesztési koncepciója a térség jövőjét a természeti, táji értékek megőrzésére alapozottan, azok védelmét előtérbe helyezve határozza meg. A tájhasználatot a táj- és környezetvédelem, a kulturális örökség védelmének kell alárendelni.

A rendezési terv a belterület bővítését nem tervezi.

Településszerkezeti, területhasználati, beépítési változás

Nagyberki és környéke rendezési tervének részeként készült el Csoma Összevont Rendezési Terve, melyet a Hajdú-Bihar Megyei Tanács Tervező és Beruházó Vállalat készített el 1990-ben. Az új Rendezési Terv készítésének kötelezettségét szükségessé tette az elmúlt évek társadalmi - gazdasági változása, a korábbi fejlesztési elképzelések felülvizsgálatának igénye. Indokolt a lakóterületi fejlesztési elképzelések átfogó felülvizsgálata, a tervezett üdülő-fejlesztési javaslat ártértékelése, és az iparterület fejlesztésének szabályozása.

Infrastrukturális változás

Csoma közműhálózata a szennyvízcsatorna kivételével kiépült, a közműkapacitások elégségesek, fejlesztésük nem tervezett. A szennyvízcsatorna kiépítése során figyelemmel kell lenni a domborzati viszonyokra, terep adottságokra.

A népesség alakulása

Az SMTT 2020-ig a térség népességének fogyásával számol, azt az 1990. évi népességszám 70-80 %-ában határozza meg. Ez a prognózis a kialakult, tartós stagnálási folyamat mellett irreálisnak tűnik. Megfigyelhető bizonyos érdeklődés a település iránt, főleg az idősebb korosztály részéről, akik szívesen vásárolnak ingatlant és telepednek le a községben. Hosszútávon a település lakosságának számát 500 főre becsüljük, mely a jelenlegi népességszám szintentartását jelenti. Népsűrűsége 57,2 fő/km², mely a megye községi átlagát (33,4 fő/km²) lényegesen, a megyei átlagot (55,5 fő/km²) pedig kismértékben meghaladja

89 fő a 20 év alattiak száma. 100 felnőtt korúra jutó gyermekkorú 22 fő, időskorú 34 fő. (megyei átlag: 27 gyermekkorú és 33 időskorú). Ez azt jelzi, hogy a népességen belül alacsony a gyermekkorúak száma, míg az időskorúaké viszonylag magasabb. A lakosság korösszetételénél fogva sem képes a népesség reprodukciójára ezért, a jelenlegivel egyező népességszám is csak a pozitív vándorlási különbözet eredményeként remélhető.

III. HATÁSELEMZÉS

A rendezési terve megtartja a település utca és térrendszerét, kijelöli a védendő értékeket. A meglévő belterületi határt nem kívánja megváltoztatni. A fejlesztéseket a belterületi határon belül, a meglévő szerkezethez alkalmazkodva tervezi megvalósítani.

A kedvező táji- természeti adottságok vonatkozásában egyetlen markáns, a településszerkezetet is érintő változás; az S 9-es gyorsforgalmi útnak a tervezett megépítése. Az út a belterülettől és a vasúttól délre haladna, csomópont, szintbeni kereszteződés a községben nem tervezett. Fontos, hogy a község északi és déli területeit az út ne szakítsa szét, ezért a két terület kapcsolatát mindenképpen meg kell oldani.

A műemlékek, helyi védett objektumok eszmei, használati és esztétikai jelentőségének alakulása

A településen országos védettségű műemléki értékek nincsenek. A helyi védelemre javasolt objektumok között 2 középületet (Könyvtár, Vasútállomás), 1 lakóházat (Kossuth u. 89.), 3 keresztet és 1 műtárgyat (Kapos híd) soroltunk fel. A helyi védett objektumokat a rendezési terv jelöli. Közülük a legértékesebb a Kapos folyó hídja és a MÁV Vasútállomás, Mindkettő értékes, védelemre méltó műszaki alkotás. Csoma helyi művi értékekben egyébként szegény, ezért a javasolt régebbi épületek, kereszték megmentése nagyon fontos lenne. A védelemre javasolt épületeket, fészületeket veszélyeztető hatás nem várható. Ez alól a Kapos hídja kivétel, melynek forgalma, terhelése napjainkban már lényegesen meghaladja az eredetit, ezért megerősítése, külső formai jegyeinek megtartása mellett szükséges lenne.

Régészeti lelőhelyet veszélyeztető hatások

A község nyilvántartott régészeti lelőhelyeinek jelentős része a belterületen van, ahol lakóházak állnak. Ez a körülmény a lelőhelyeket veszélyezteti. A beépített lakóterületeken a lakóépületek bővítése, újjáépítése nem akadályozható meg. Ilyen területen van az **1,2,4 számú lelőhely**.

A **3. számú lelőhely** már kevésbé veszélyeztetett, az kertbelsősége esik, ahol beépítéssel nem kell számolni.

Az **5. számú lelőhely**, mely a Petőfi utcától délre, a temetői úttól keletre helyezkedik el, valamint a **2. számú lelőhely** keleti része jelenleg még beépítetlen, bár nagyrészt belterületre esik. Ezek a területek mezőgazdasági művelés alatt állnak. Az önkormányzat tervezte e területek egy részén lakóterület kialakítását, melyet a régészeti értékek miatt nem javasolunk. Ezt a jogszabályok sem tennék lehetővé, igen jelentős értékek pusztulnának el a beépítés miatt.

A külterületre esik a **6. és 7. számú lelőhely**. E területeken folyó mezőgazdasági hasznosítás a lelőhelyeket nem veszélyezteti. A terület egy része gyep, a többi részén nagyüzemi művelés folyik. A rendezési terv készítése során biztosítani kell a területek védelmét.

Régészeti szempontból alapvetően fontos, hogy minden lelőhelyet érintő munkálat esetében, továbbá minden olyan esetben, amikor lelet, vagy jelenség kerülhet elő, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatalt (KÖH) , és a Somogy megyei Múzeumok Igazgatóságát értesíteni kell. Fontos, hogy e területeken végzendő minden építési, bányászati és közműfektetési munkát, megelőzően a tervező a KÖH-el a szükséges egyeztetést végezze el, szakhatósági állásfoglalását szerezzze be. A területeken végzendő munkák során igen nagy körültekintéssel járjanak el.

Régészettel érintett területen követendő eljárás, jogok és kötelezettségek:

A kulturális örökség védelméről szóló 2005. évi LXXXIX. törvénnyel módosított 2001. évi LXIV. törvény II. Rész 1. Fejezet foglalkozik a régészeti örökség védelmével, ennek 8. § (1) bekezdése kimondja, hogy a föld felszínén, a földben, a vizek medrében, vagy máshol rejlő, vagy onnan előkerülő régészeti lelet állami tulajdon.

A régészeti lelőhelyek feltárásának, illetve a régészeti lelőhely, lelet megtalálójára anyagi elismerésének részletes szabályairól a 18/2001. (X. 18.) NKÖM rendelet intézkedik.

A KÖH eljárására vonatkozó szabályokat a 16/2001. (X. 18.) NKÖM rendelet határozza meg.

Nyilvántartott régészeti lelőhely:

A nyilvántartott régészeti lelőhelyeken minden eddigi használattól eltérő munkavégzéshez, építéshez, a talaj bolygatásával járó földmunkához a KÖH előzetes szakhatósági állásfoglalásának beszerzése szükséges. A 2005. évi LXXXIX. törvénnyel módosított 2001. évi LXIV. törvény 22.§-a értelmében a földmunkával járó fejlesztéseket el kell kerülni. Ha a lelőhely elkerülése a földmunkával járó fejlesztést aránytalanul megnövelné, vagy a beruházás másutt nem valósítható meg, a szakhatóság állásfoglalásának megadását régészeti tevékenységek, beavatkozások elvégzéséhez (régészeti hatástanulmány elkészíttetése, terepbejárás, szakfelügyelet, ill. megelőző régészeti feltárás) kötheti. A megelőző feltárást a beruházónak biztosítani kell a szükséges időt és anyagi feltételeket. (a 2001. évi LXIV. törvény 23.§ (1) bek. szerint: „ a fejlesztések, beruházások tervezése során a megelőző feltárás teljes költségét, de legalább a teljes bekerülési költség 9 ezrelékét kell költségelőirányzatként biztosítani a feltárás fedezetére, így különösen a régészeti hatástanulmány, próbafeltárás, dokumentálás, elsődleges leletkonzerválás, valamint az elsődleges leletfeldolgozás teljes és a leletelhelyezés rendkívüli költségeit. A feltárást végző intézmény köteles a tényleges felhasználásról elszámolni. „) Amennyiben a jelenlegi használat mellett régészeti leletek, vagy jelenségek kerülnek elő, azonnal értesíteni kell a KÖH-t, és a Somogy megyei Múzeumok Igazgatóságát.

A 4/2003.(II.20.) NKÖM rendelet szerint a KÖH hatósági engedélyezési eljárása, szakhatósági állásfoglalásának megadása során, a rendeletben foglalt tartalommal, örökségvédelmi hatástanulmány készítését írhatja elő. Ez vonatkozik egyrészt a már ismert lelőhelyekre, egyes vonalas létesítményekre, másrészt a nagyobb felületeket érintő (1 ha területet, vagy 500 m² szintterületet meghaladó építményekre, ill. bizonyos nyomvonalas létesítményekre, vagy bányatelkekre vonatkozó) beruházásokra bármely területen. Ezek körét a jogszabály a következők szerint rögzíti:

„a) a régészeti lelőhelyen megvalósítandó tereprendezési eljárás, illetve olyan beruházás vagy fejlesztés esetén, ahol az engedélyezés alá vont terület legalább 1 hektár nagyságú, vagy a tervezett építmény szintterülete legalább 500 négyzetméter,

b) a külterületen lévő nyomvonalas létesítmények műszaki nyilvántartásáról szóló 18/1984. (XII. 13.) ÉVM rendelet 1. számú mellékletének 6. pontjában felsorolt vízügyi létesítmények, valamint az egyes nyomvonal jellegű építményszerkezetek kötelező alkalmassági idejéről szóló 12/1988. (XII. 27.) ÉVM-IpM-KM-MÉM-KVM együttes rendelet mellékletében felsorolt nyomvonal jellegű építményszerkezetek létesítése, továbbá folyók, csatornák medrének módosítása esetén,

c) jelentős vertikális kiterjedésű, 15 méteres vagy azt meghaladó magasságú építmény (antenna, átjátszótorony, szélkerék stb.) létesítése esetén, valamint

d) bányatelek megállapítása, módosítása, bányarekultiváció eseteiben.”

A tanulmány elkészítésének költsége a beruházót terheli. Elkészítésére a rendeletben meghatározott szakképesítéssel rendelkező személyek vállalkozhatnak.

Amennyiben a község közigazgatási területén bárhol;- a nyilvántartott régészeti lelőhelyeken kívül,- építkezés, vagy művelés kapcsán régészeti leletek, vagy régészeti objektumok kerülnek elő, a 2005. évi LXXXIX. törvénnyel módosított 2001. évi LXIV. törvény 24-25.§-ai szerint kell eljárni. A munkavégzést le kell állítani, gondoskodni kell a lelet őrzéséről. A település jegyzőjének haladéktalanul értesítenie kell a KÖH-t és a Somogy megyei Múzeumok Igazgatóságát.

Nyilvántartott régészeti lelőhelyeken, illetve ezen kívül előkerülő régészeti leletek, illetve régészeti objektumok bejelentési kötelezettséggel járnak. A bejelentési kötelezettség a felfedezőt, az ingatlan tulajdonosát, az építtetőt és a kivitelezőt egyaránt terheli. A régészeti lelőhelyben vagy leletekben okozott kár, illetve ezek megsemmisítése, eltulajdonítása büntetendő cselekmény (BTK hatálya alá esik), továbbá örökségvédelmi bírság kiszabását vonja maga után (2001. évi LXIV. törvény 82-83.§, valamint az örökségvédelmi bírságról szóló 191/2001. (X. 18.) Korm. rendelet szerint). Ezen kötelezettségeket a helyi építési szabály-rendeletben is elő kell írni.

IV. ÖSSZEFOGLALÓ

Csoma táji-, természeti-, régészeti értékekben gazdag település, ahol a lengyeli kultúra, a római- és a népvándorlás kori időkből származó településnyomok, „gödör lakások”, és temetkezési helyek együttesen kerültek azonosításra. A nyilvántartott régészeti lelőhelyek legtöbbje a beépített belterületre esik és ez a körülmény az értékeket nagyban veszélyezteti. Fontos, hogy a még beépítetlen lelőhelyek területei a jövőben is se épüljenek be, ezt a szabályozás eszközeivel is korlátozni szükséges. Nyilvántartott régészeti lelőhelyek száma 7. Régészeti érdekű területet nem jelöltünk ki. Az a tervezett fejlesztések nagyságrendje miatt nem is lenne indokolt. A község déli részét érintő legnagyobb beruházás az S-9 számú autópálya tervezett kiépítése. Az út nyomvonalát a rendezési terv tartalmazza. Eddigi ismereteink szerint az út régészeti területeket nem érint. A megvalósítás előtt a megelőző régészeti feltárásokat el kell végezni. Ennek költségei a beruházót terhelik.

A községben országos védetség alatt álló műemlék nincs, viszonylag kevés a helyi védelemre javasolható épületek, objektumok száma is. A hatástanulmány 2 középület, 1 lakóház, 3 kereszt és a Kapos folyó hídjának helyi védelmére tett javaslatot. Közülük értékében kiemelkedik a Kapos hídja és a Vasútállomás épülete.

2005. december

Helyi védelem alatt álló és javasolt épületek és objektumok:

ssz	név	cím	hrsz
1	Kereszt	Kossuth L. u. 107. előtti közterület	157.
2	Kereszt	Kossuth L. u. 33. előtti közterület	152.
3	Kereszt	Temető, Kápolna előtere	050.
4	Vasútállomás épülete	Vasút köz nyugati kanyarulata	070.
5	Lakóház	Kossuth L. u. 89.	168.
6	Könyvtár épület	Kossuth L. u. 28.	126.
7	Kapos folyó hídja	Kapos folyó	076.

Nyilvántartott régészeti lelőhelyek:

1. Ady E. utca keleti oldal- külső 31, 33-38 hrsz
2. Petőfi utca keleti része 42-57, 92/8-92/12, 92/14, 92/1, 59-91, 034/14-034/15, 035, 036, 58/1, 042 hrsz
3. Ady E. utca keleti oldal-belső 33-40, 45-49, 033, 034/6-034/10 hrsz
4. Ady E. u, és Petőfi utca sarok 41/2 hrsz
5. Temetői út mellett, 92/14 hrsz
6. Nyúlházi dűlő dél 029, 031/2 hrsz
7. Nyúlházi dűlő észak 019/30, 019/7, 019/8 hrsz

Helyi védelem alatt álló és védelemre javasolt építmények és egyéb objektumok:

HV 1 Kereszt: Kossuth L. u. 107. előtti közterület, hrsz. 157.

Védendő érték:

1908-ban által állíttatott kereszt a régi fő út mentén, a jelenlegi Kossuth L. u. végén. Különösen szép a gazdagon díszített alapzaton álló Szűz Mária. Anyaga homokkő. Az egyetlen felíratos csomai feszület, mely azonban már megkopott és nehezen olvasható.

Korrekciós javaslat:

A homokkő állagának megvédése érdekében konzerváló kezelése, mohátlanítása lenne indokolt, az erősen töredékes Jézus szobor, illetve a szövegmező keretezésének kiegészítése (jobb oldali oszlop) javasolt.

HV 2 Kereszt: Kossuth L. u. 33. előtti közterület, hrsz 152.	HV 3 Kereszt: Temető, kápolna előtere, hrsz. 050.
Védendő érték:	Védendő érték:
A szépen karbantartott, festett feszület, valamint környezete (támfal). Készítésének ideje bizonytalan, mivel a szövegmező teljesen megsemmisült, ideje a XIX. század végére, XX. század elejére tehető. Anyaga: Homokkő.	A jól karbantartott feszület. Készítésének ideje bizonytalan, feltételezhetően a XIX. század végén, XX. század elején létesült. Anyaga: Homokkő.
Korrekciós javaslat:	Korrekciós javaslat:
Jelenlegi formájában indokolt megőrizni, festése helyett hosszabb távon a homokkővet konzerváló restaurátori munka lenne indokolt	A homokkő talapzat mállik, ennek kijavítása a feszület konzerváló kezelése javasolt.

HV 4 Vasútállomás épülete: Vasút köz nyugati kanyarulata, hrsz. 070.

Védendő érték:

A Szabadival közös, fontos vasúti rakodóállomás, egy emeletes épülete, mely a XIX. század végén épült, igen szép arányú épület, mely eredeti stílusjegyeit máig megőrizte. Vasúttörténeti érték. A vasútállomáson a személyforgalom az elmúlt években jelentősen lecsökkent, féltő hogy a kihasználatlan épület kellő figyelem híján tönkremegy.

Korrekciós javaslat:

Jelentős felújítás rövid időn belül nem szükséges, állaga ezt még nem indokolja. Az északi homlokzat vakolathibáinak kijavítása szükséges.

HV 5 Lakóház: Kossuth L. u. 89., hrsz. 168.**Védendő érték:**

Utcára merőleges gerincű lakóépület. Feltehetően a múlt század tízes éveiben épült. Falazata vegyes, részben tömés, ormfala égetett régi nagyméretű téglá. Ablakai eredeti formájukban maradtak meg. Homlokzatát az ablakok feletti vakolatképzés díszíti. Műszaki állapota jó, karbantartott. A környékre jellemző gazdaporta. Az eredeti oszlopos nyitott tornác bár később beüvegezésre került, ez nem zavaró, mert az eredeti nyílászárók anyaghasználatának megfelelően fából készült. A tájra jellemző az utcai tornácajtó, mely általában sehol, itt sem funkcionál ajtóként..

Korrektív javaslat:

Gondozott, jelen állapotában beavatkozást nem igényel.

HV 6 Könyvtár épület: Kossuth L. u. 28., hrsz. 126.**Védendő érték:**

Utcával párhuzamos gerincű épület, korábban kisiskola, még korábban jegyzői hivatal. Jelenleg községi könyvtár és teleház. Feltehetően a múlt század első éveiben épült. Falazata régi nagyméretű téglá. Ablakai ugyan eredeti formájukban maradtak meg, de a funkciómódosulások miatt az utcafrontiak befalazásra kerültek, meglévő ablakaival a Kapos illetve a Zselic felé néz. Homlokzatán még látszik az eredeti díszes címer keretezés, illetve a kovácsoltvas zászló tartó. Műszaki állapota nem megfelelő, felújítása tervezett.

Korrektív javaslat:

Az épület jelen formájában nem képvisel építészeti értéket. Fontos lenne azonban a régi közcélú épület igényes, eredeti formajegyeinek, szakszerű visszaállítása. Az utcafronti rész az elfalazott nyílásokkal és a kontyolt tetővel átgondolt külső-belső felújítást igényel.

HV 7 Kapos-híd: Kapos folyó hídja, hrsz. 076.**Védendő érték:**

Kőhíd. Építési ideje nem ismert, feltételezhetően a múlt század elején egy korábbi fahíd helyén létesült. Boltozatos, kő korlátokkal. A híd a község címerében is szerepel:

Korrekciós javaslat:

A létesítmény rendszeres időközönként az előírások szerinti felülvizsgálaton esik át. Ezek során többször is rögzítésre került a hídkorlátok kedvezőtlen állapota, az északi felhajtó jobb oldali támkorlátjának hiánya, ennek pótlása javasolt. A kőkorlát egésze külső irányban megdőlt..

A híd északi támpillérenek keleti oldalán vakolat hiány látszik, ennek pótlása szükséges. A híd pályaszerkezetének állapota jó.

Nyilatkozat

Alulírott, mint **Csoma** község településrendezési tervének készítője nyilatkozom, hogy a településre készült rendezési terv szakági munkarészeként készült Örökségvédelmi hatástanulmány készítésére a 4/2003.(II.20.) NKÖM rendelet 6. § értelmében jogosult vagyok. A régészeti és műemléki szakterületek elkészítésére **Dr Magyar Kálmán régészt és dr Stadler József építészt** szakértőket kértem fel.

Nyilatkozom, hogy a rendezési terv és az elkészült hatástanulmány az örökségvédelmi jogszabályoknak megfelel.

Kaposvár, 2005. december.

Dr Fazekas Sándorné
vezető településtervező
TT1-14-0282/02

Felhasznált irodalom:

1. Barabás- Gillyén: Magyar Népi építészet 1987. Műszaki Könyvkiadó Bp.
2. Barabás- Gillyén: Vezérfonal a népi építészetünk kutatásához 1979. Műszaki Könyvkiadó Bp.
3. Somogy megye földrajzi nevei 1974 Akadémia Könyvkiadó Bp.
4. Somogy megye Kézikönyve 1998, 2003 SZÜV-CEBA Kiadó
5. Somogy megye Régészeti leletkatasztere Régészeti füzetek 1964 Magyar Nemzeti Múzeum
6. Somogy megyei Múzeumok, régészeti adattár 1964, 1970
7. Csánki féle monográfia
8. Kovács Ferenc: Csoma község krónikája 2002.